

SEGÉDANYAG
A “NICEA 1700”
HITTANVERSENYHEZ

ANDRÁSSY GYÖRGY KATOLIKUS KÖZGAZDASÁGI TECHNIKUM,
GIMNÁZIUM ÉS KOLLÉGIUM

EGER

2025

SZENTHÁROMSÁGTANI VITÁK KRISZTUS ISTENSÉGÉVEL KAPCSOLATBAN, AZ ARIANIZMUS

(Dr. Szántó Konrád: A KATOLIKUS EGYHÁZ TÖRTÉNETE
I. kötet A katolikus egyház története alapításától a reformációig. Budapest, Ecclesia, 1987., 149-152.pp.)

Az egyházban, mely Krisztus titokzatos teste, Krisztus titokzatos jelenléti módja folytatódik a történelemben. Az egyház Krisztus által, Krisztus tanítása, törvényei, eukarisztikus teste és egyéb kegyelmi erőforrásai segítségével szenteli meg testének tagjait és munkálkodik az emberiség üdvözítésén. Ezért az egyház központja, tetteinek kiinduló és végpontja minden időben Krisztus. Ezt igen jól mutatja a krisztusi tanítás mélyebb értelmének az a viharos keresése, mely a keresztény ókort, annak is különösen a második korszakát jellemezte. Az egyház egyik legfőbb gondját keleten és nyugaton a Krisztustól kapott és főleg a Szentháromságról, Krisztus személyéről, istenemberi mivoltáról szóló kinyilatkoztatás értelmezése, e tanítás valódi mondanivalójának feltárása képezte. Ugyanakkor az is foglalkoztatta az egyházat, hogyan küzdje le a különféle eretnokségeket, melyek a Krisztustól kapott hit tisztaságát, az egyház egységét és békéjét veszélyeztették. A keresztény ókor második szakasza a keresztény tanítás körüli harcok, a szentháromságtannal és a krisztológiai kérdésekkel kapcsolatos dogmák kimondásának korszaka. A viták bármennyi zavaros és kínos melléktünetet váltottak ki, a kérdésre vonatkozó keresztény tanítás pontos megfogalmazását, a Fiú örökkévalóságának és az Atyával való egylényegűségének kimondását, majd a kimondott dogma megvédését s végleges győzelmét eredményezték. Ugyanez mondható el a korszak többi eretnokségéről, melyek mind azt segítették elő, hogy az egyház hitrendszerének megtámadott igazságait világosan kifejtse, a hitigazságok megfogalmazásához szükséges fogalmakat tisztázza, a hittételeket pontos formába öntse, miközben lerakja a hittudomány szilárd alapjait.

1. Az arianizmus előzményei, az ariánusi hitviták kezdete és története Nagy Konstantin haláláig

a) Az arianizmus előzményei

Az arianizmusnak mint szentháromságtani eretnokségnek előzményei az előbbi századokba nyúlnak vissza. A II. és III. században, mint erről az eretnokségekkel kapcsolatban tárgyaltunk, többen Isten egységének megóvása érdekében Istenben az egységet túlozták el a hármasság rovására. Ezt a túlzást **monarchianizmusnak** szoktuk nevezni, és két fajtáját különböztetjük meg, a modalizmust és az adopcianizmust.

A **modalizmus** képviselői a szentháromsági személyek helyett szerepekről beszéltek: ugyanaz a valaki a teremtésben mint Atya, a megváltásban mint Fiú, a megszentelésben pedig mint Szentlélek szerepel; hármasságról tehát csak üdvtörténeti értelemben beszélhetünk.

Az **adopcianusok** csak az Atya istenségét vallották, a megtestesült Fiút, vagyis Krisztust pedig olyan embernek vélték, akit az Atya különleges értelemben fogadott fiának és részesített isteni természetében. Ez abban nyilvánult meg, hogy Isten ereje lakott benne, vagy mások szerint Isten bölcsessége töltötte el. Az adopcianista vagy dinamikus monarchianizmus legjelentősebb képviselője a III. században Szamoszatai Paulosz antiochiai püspök volt. Szamoszatai Paulosz követői közé tartozott *Antiochiai Lukianos*, az antiochiai egezetikai iskola megalapítója vagy első jelentős képviselője. Antiochiai Lukianos az Igéről többek közt azt tanította, hogy a semmiből lett, és volt idő, amikor még nem létezett. Lukianosz a Diocletianus-féle üldözés idején kibékült az egyházzal, és 312-ben vértanúhalált halt.” Lukianosz tanítványa volt **Arius**, aki által az antiochiai teológia széles körben elterjedt.

b) Az ariánusi hitvita kirobbanása és a Nikaiai Első Egyetemes Zsinat (325)

Az egyház, mint erre a II. és III. század eretnekségeit taglalva rámutattunk, a különféle szentháromságtani eretnekségeket, így a modalista és az adopcianista monarchianizmust elutasította magától, képviselőit pedig kizárta az egyház közösségéből. Az eretnekek elítélésével az egyház hitet tett Krisztus isteni, de az Atyától különböző személye mellett. Az Atya és a Fiú viszonya azonban egy ideig pontosan nem tisztázódott. A viszony egzakt, egészen pontos megállapítását Arius (görögösen Areiosz, magyarosan **Áriusz**) fellépése és eretnektanítása mozdította elő. Arius Líbiából származott, majd Antiochiai Lukianosz egzegetikai iskolájában tanult teológiát. **Szubordinacionista** elképzeléseit 318-ban Alexandriában kezdte hirdetni. Tanításának főbb tételei a következők voltak: a Fiú semmiből lett, tehát nem az Atya lényegéből született, ezért nem egylényegű az Atyával; az Atya akaratténye által a semmiből lett Fiú valóságos teremtmény, minden bizonnyal a legtökéletesebb, mert Isten mindent általa alkotott; nem örökkévaló, mint az Atya, noha minden idők előtt lett teremtve.

Arius püspöke, *Alexandrosz* eleinte jó szóval igyekezett jobb belátásra bírni Ariust. Csak amikor ez nem használt, hívta össze zsinatra az afrikai püspököket talán még 318-ban, melyen Arius tanait eretnekségnek nyilvánították, őt pedig kiközösítették.

Elítélése után Arius először Palesztinába, aztán pedig Nikomédiába ment, ahol pártfogásba vette őt ifjúkori barátja, *Euszebiosz* püspök. Arius a püspöktől támogatva mindent megtett tanítása terjesztése érdekében. Prédikált, írt, ájtatos énekeket szerzett, melyekbe becsempészte elképzeléseit. Hogy tanítása a nép körében gyorsan és erősen hódított, ezt nagyrészt annak a monoteista szellemi áramlatnak köszönhette, melyet „Summus Deus” kifejezéssel lehet megjelölni. A „Summus Deus” (Legfőbb Isten)-teológia a pogány korszak végén párhuzamosan haladt a szubordinacionizmus teológiájával. A két irányzat egymást kiegészítette: a római vallás feladta a politeizmust, az arianizmus feladta a krisztológiát (Krisztus istenségét). Ezáltal mindkettő egy racionalista teizmushoz, egyistenhithez jutott. *Nagy Konstantin* amikor látta, hogy az Arius által kiváltott viták nem akarnak elcsitulni, tanácsadóját, *Ossius (Hosius)* cordovai püspököt Alexandriába küldte az ügy kivizsgálására. Az Ossius által Alexandriában, majd Antiochiában rendezett zsinat Arius és követői ellen foglalt állást, de a végső szó kimondását a császár által összehívott zsinatra bízta.

Konstantin a püspököket először *Ankürába* (mai Ankara) akarta összehívni zsinatra. Később azonban **Nikaiaba (Nicea)** rendelte a püspököket, akik közül sokan az üldözések idején szerzett sebeket hordozva testükön, állami postával utaztak Nikaiába.

A Nikaiai (Niceai) Egyetemes Zsinat 325-ben

A zsinaton megjelentek a birodalom jelentősebb egyházainak püspökei, javarészt görögök. Az elnöklő Ossius (Hosius) püspökön és *Szilveszter* pápa két követén kívül csak néhány latin püspök vett részt a zsinaton. A jelenlevő püspökök száma 220-250 körül mozgott.

A zsinatot *május 20-án* a császári palota nagytermében maga a császár nyitotta meg latin nyelven mondott beszédével, melyben egységre buzdította a püspököket.

Mint vádlottat, a zsinatra megidézték és kihallgatták Ariust is.

Arius felfogásával szemben *a zsinat érvként többek közt azt hangoztatta, hogy Krisztus bennünket csak akkor tud megváltani és Istennel egyesíteni, ha ő maga egyszerre valóságos ember, de valóságos Isten is.* Az üdvözülés útját ugyanis csak az Isten nyithatja meg az emberek előtt. Krisztus tehát nem felsőbbrendű teremtmény, nem a pogányok módján istenként tisztelt ember. Ő öröktől létezett, öröktől az Atyával van, öröktől egyesült vele, tőle elválaszthatatlan!

Míg a *püspökök abban megegyeztek, hogy a Fiú valóságos Isten*, arról azonban már többen nem akartak tárgyalni, hogy milyen módon Isten. Ezek a püspökök arra törekedtek, hogy a Szentírás szavaival fejezzék ki az Atya és a Fiú viszonyát. Az atyák többsége azonban ezzel nem elégedve meg, és az igazhitű tan kifejtésére a leghatározottabb és egészen félreérthetetlen kifejezéseket keresve, hosszas vita után a római és a nyugati teológiában

használt „*consubstantialis*” (egylényegű) szónak megfelelő görög kifejezést, a „**homooosziosz**”-t fogadta. Sokan azonban ebbe nehezen egyeztek bele vagy azért, mert ezt a kifejezést jóval előbb már az eretnek Szamoszatai Pál használta, vagy azért, mert attól féltek, hogy az egylényegű szó úgy is értelmezhető, hogy a Fiú teljesen beleolvad az Atyába, elveszti külön létezését és személyiségét.

Arius felfogásának megcáfolásában és abban a vitában, vajon felvegyék-e a hitvallásba a homooosziosz, egylényegű kifejezést vagy sem, fontos szerepet játszott *Alexandrosz*, Alexandria püspöke és lehetséges, hogy diakonusa: (*Athanasziosz*) *Atanáz* is, továbbá *Markellosz* ankürai és *Eusztatiosz* antiochiai püspök, mint Arius ellenfelei.

A homooosziosz kifejezéssel a zsinat Krisztus abszolút istenségét, az Atyával való teljes lényegi egységét hangsúlyozta. Azt tanította, hogy mivel a Fiú mindenestül azonos lényegű az Atyával, valódi Isten, ugyanolyan értelemben Isten, mint az Atya.

Minthogy Arius nem akarta az érveket elfogadni, eretneknek nyilvánították, és megfogalmazták egy hitvallást, amely az egyháznak a Krisztus személyére vonatkozó hitét félreérthetetlen szavakkal fejezte ki.

A **nikaiai vagy niceai hitvallás** egy keleten már régebben használt keresztségi hitvalláson alapszik, amelyhez a zsinat a Fiú, Jézus Krisztus említésénél, az areioszi eretnekség miatt szükségessé vált magyarázatot iktatott be. A hitvallás így hangzik:

„Hiszünk az egy Istenben, mindenható Atyában, minden láthatónak és láthatatlannak teremtőjében; (hiszünk) az egy Úrban, Jézus Krisztusban, Isten Fiában; ő mint egyszülött, az Atyából, vagyis az Atya lényegéből (ouszia) született: Isten született az Istenből, Világosság a Világosságból, igaz Isten az igaz Istenből; született és nem teremtmény; ő az Atyával egylényegű (homooosziosz), és minden általa lett, ami az égben és a földön van; ő értünk emberekért és a mi üdvösségünkért leszállott és megtestesült, emberré lett, szenvedett és harmadnap feltámadott, és felment a mennybe, és újra eljön ítélni élőket és holtakat. És hiszünk a Szentlélekben”.

A hitvalláshoz a zsinat még a következőket fűzte hozzá: „Azokat, akik azt mondják: »volt, amikor a Fiú nem létezett« és »mielőtt megszületett volna, nem létezett«, meg hogy »a semmiből lett teremtvé, vagy más létezőből, illetve lényegből alkotott«, továbbá, hogy »Isten fia változandó és változékony« -azokat a katolikus Egyház kiközösíti”.

A nikaiai hitvallást a püspökök, kettő kivételével aláírták, jóváhagyták, és így az birodalmi hitvallásnak számított.

Nikaiaiban azonban nemcsak dogmatikus kérdésekről tárgyaltak. A zsinat három nagy keresztény központot jelölt meg: Rómát, Alexandriát és Antiochiát, melyek püspökeinek bizonyos elsőbbséget biztosított a többiek előtt. A zsinat ezenkívül határozatot hozott a *bűsvét* megünneplésének idejére nézve, és 20 kánont állított föl a *papok kinevezését, az eretnekek, hittagadók, vezeklők visszafogadását* illetően stb.

A nikaiai zsinat, bár igen fontos szerepet játszott az egyház életében, nem végezte el a Szentháromságtan teljes megfogalmazását. A zsinat által elfogadott hitvallás célja az areioszi tévedés elvetése és Krisztus istenségének definiálása volt. Ezt a zsinat mindenekelőtt a homooosziosz kifejezéssel akarta elérni. A homooosziosz szó azonban, melyet nem minden aláíró püspök értelmezett ugyanúgy, egymagában még nem fejezte ki azt, hogy az Atya istensége és a Fiú istensége ugyanaz az egy, szétválaszthatatlan, oszthatatlan isteni lét. Másfelől ez a szó nem fejezte ki azt sem, hogy miben különbözik „egylényegűségük” ellenére az Atya és a Fiú. Ezeknek a kérdéseknek a megoldása a nikaiai zsinat utánra maradt.

Jóllehet a zsinat elítélte Ariust, a császár pedig az alá nem író püspökökkel együtt száműzte, *Arius nem tört meg*.

Néki és követőinek sikerült elérniük, hogy a császár visszavonja a száműzetési parancsot, sőt nemsokára magát *Konstantint is megnyerték az arianizmus számára*. Ezzel hosszú és heves vita indult meg a két felfogás hívei közt.

c) A harc első szakasza Nagy Konstantin haláláig tartott

A császár uralkodása utolsó éveiben az arianus párt *Bizáncban* részben a császár támogatásának hatására annyira megerősödött, hogy sikerült kiharcolnia (Athanasziosz) Atanáz, aki 328 óta Alexandria püspöke volt, Trierbe történő száműzetését. Atanáz személyében, aki az **ortodox** tanítás legfőbb védője volt, az **igazhitű**ekre mértek érzékeny csapást.

A császár viselkedésében beállt nagy változást részben teológiai műveletlenségére, az arianizmussal kapcsolatos hitvíta jelentőségének meg nem értésére lehet visszavezetni, részben arra, hogy egyre erősebb ariánus befolyás alá került. Főleg mostohahúga, *Constantia*, továbbá *Euszebiosz nikomédiai püspök*, aki *halálos ágyán megkeresztelte*, és a tudománya miatt tanácsadói közé fogadott *Caesareai Euszebiosz* voltak Konstantinra nagy hatással.

GÁRDONYI MÁTÉ: BEVEZETÉS A KATOLIKUS EGYHÁZ TÖRTÉNETÉBE

6.2. Nagy Konstantin és az egyházi ügyek

Az arianizmus és az I. Niceai Zsinat

Az egyház hitegységét évszázadokon át aláásó arianizmus névadója, Areiosz (lat. Arius), az alexandriai egyház papja, 320 körül prédikációjával megosztotta az egyiptomi nagyváros keresztényeit. Teológiai kiindulópontja a Logoszra - az isteni Igére, vagyis Krisztusra - alkalmazott ószövetségi szakasz volt:

Az Úr útjának kezdetén alkotott engem, művei előtt réges-régen. Az ősidőkben formált engem, kezdetben, a föld keletkezése előtt. Mikor még nem voltak mélységek, megszülettem, mikor még nem voltak tele a források vízzel, mielőtt a hegyek helyükre kerültek, a halmok létrejötte előtt megszülettem.
(Péld 8,22-25)

Areiosz ebből az igehelyből vonta le a következtetést: Krisztus csak teremtmény, még ha a legelső és legtökéletesebb teremtmény is, hiszen „volt idő, amikor nem volt”. Ilyen értelemben magyarázott több ó- és újszövetségi szakaszt, mint például János evangéliumának kezdetét: „és az Ige Istennél volt” (Jn 1,1). Mivel az itt szereplő proz (gör. -nál, -nél) előljárószó az arisztotelészi rendszerben viszony-kategória, Areiosz számára ez a kifejezés is az Ige alárendelt helyzetére utalt. E magyarázat szerint Krisztus üdvösségkövetítő isteni (gör. theiosz) lény, de nem Isten (gör. Theosz), ami egy könnyebben érthető monoteista felfogást ötvözött a kor zsidó, pogány és keresztény gondolkodásában is fellelhető mennyei közvetítők képzetével.

Areiosz nézeteit már 322-ben elítélték egy alexandriai helyi zsinaton. Ezt követően azonban pártfogóra talált Nikomédiai Euszebioszban, aki a Boszporuszhoz közel fekvő császári székváros püspöke és állítólag az iskolatársa volt. Amikor aztán a vitába Szíria, Palesztina és Kisázsia püspökei is bekapcsolódtak, az arianizmus az egyház egységét veszélyeztető üggyé vált. Miután Nagy Konstantin 324-ben, Liciniust legyőzve uralma alá hajtotta a Birodalom keleti felét, úgy kívánt támaszkodni az egyházra, mint a társadalom integráló tényezőjére, ám ennek jelentős akadályát képezte a püspökök vitája Krisztus isteni természetéről. Ezért a császár úgy vélte, hogy neki kell kézbe vennie az egység helyreállítását. Ezért 325-ben a Boszporusz közelében fekvő Nikaia (lat. Nicea) városába tanácskozásra hívta a Római Birodalom püspökeit, így ez az összejövetel minősül az egyház első egyetemes (ökumenikus)

zsinatának (lásd még 9.2.). A zsinaton maga a császár is jelen volt, sőt tevékenyen részt vett a „kompromisszum” kidolgozásában.

Konstantin személyesen vonult át a központi oszlopcsarnokon. Hasonló volt az Úr mennyei angyalához: ragyogó ruhája a fényhez hasonló sugarakat szórt, és császár teljesen úgy tűnt, mintha fénylene a bíbor lángoló sugaraitól, az arany és a drágakövek által kibocsátott csillogó ragyogástól ékesítve. Ilyen volt személyének külső megjelenése. Így az őt szemlélők számára nyilvánvalóvá vált, hogy lelkének fő tulajdonsága az istenfélelem és a hit. Ezt sugallta alázatos tekintete, arcának pírja, járása, és küllemének minden más részlete, nem kevésbé termete, mellyel minden körülötte álló fölé magasodott. (Euszebiosz: Konstantin élete III. 10.)

Ezeket mondotta a császár latin nyelven, egy másik személy pedig tolmácsolta (görögre), majd a zsinat elnökeinek adta át a szót. Ekkor az egyik párt vádakkal halmozta el a másikat, azok pedig védekeztek, és viszont vádaskodtak. Miután mindkét részről sok mindennel előhozakodtak, és így eleinte heves vita lángolt fel, a császár türelmesen végighallgatta valamennyiüket, és feszült figyelemmel fogadta az előadott érveket, majd részenként válaszolva a két párt nyilatkozataira, lassanként közelebb hozta egymáshoz a vitatkozó feleket. Kegyesen tárgyalt mindegyikkkel és görögül beszélt, mert ezt a nyelvet is ismerte..., míg végül egy véleményre segítette őket. (Euszebiosz: Konstantin élete III. 14.)

Az a megoldás, amit a császár a hit egységének helyreállítása végett javasolt, a Fiú örök istenségét megerősítő homoúsziosz (gör. egylényegű) kifejezésben kristályosodott ki. Az eredetileg Órigenész által megalkotott formula mellett Konstantin egyházügyi tanácsadója, Hosius cordobai püspök kardoskodott, ám a latin teológiai hagyományon nevelkedett püspök, aki két római pappal a pápa képviselőjében vett részt a zsinaton, és a keleti egyházi helyzetet ekkor még nem ismerő császár - mint rövidesen kiderült - súlyosan tévedett, amikor azt hitte, hogy pusztán egy szakkifejezés elfogadtatásával véget vethet a viszálynak. A zsinati atyák - a hagyomány szerint 318-an - mindenesetre mindkét fél részéről aláírták a niceai határozatokat, a makacskodó Areioszt pedig kiközösítették, és a császár száműzetésbe küldte.

(A zsinat végén) a császár Isten szolgáinak ünnepi lakomát rendezett... Ott azután egyesek vele egy kereveten feküdtek, mások tőle kétoldalt dőltek le. Bárki azt bihette volna, hogy Krisztus országának képét látja, vagy egy álmot, nem éber állapotban szemlélhető valóságot. (Euszebiosz: Konstantin élete III. 15.)

Röviddel a zsinat bezárása után Nikomédiai Euszebiosz, aki csak formálisnak tekintette a niceai hitvallás aláírását, felvette egyházmegyéje közösségébe Areioszt, amivel kiváltotta az uralkodó haragját. De jó taktikai érzéssel sikerült kiengesztelnie, olyannyira, hogy rövidesen a császár tanácsadója lett egyházi ügyekben, és 328-ban Konstantint az ariánusok oldalára állította. Ők a megbélyegzett Areioszt, a „hereziarkát” („az eretnekség atyját”) igyekeztek elfelejteni - a hagyomány szerint kiközösítve öngyilkos lett -, és tekintettel Konstantin hiúságára nem támadták nyíltan a zsinati hitvallást, ám mindent megtettek a Nicea-párti püspökök háttérbe szorításáért. A lappangó feszültség Konstantin halála után újult erővel tört felszínre, és a szentháromságtani vita a korábbinál is jobban megosztotta az egyházat (lásd 7.1.).

„A 318 atya nagy és szent zsinata” Nicaeában

Mivel még további vitás kérdések is voltak, amelyek egyházi körökben nyugtalanságot okoztak – mint például a húsvét ünneplésének időpontja –, Konstantin császár összehívta a birodalom püspökeit a bithyniai Nicaeába, és elrendelte, hogy a magas tisztségeket betöltő állami tisztviselőkhez hasonlóan utazásukhoz igénybe vehessék a császári postaszolgálatot. A résztvevők általában megadott 318 fős száma bibliai reminiscencia, mely Ábrahám 318 kipróbált szolgájának számából eredhet (Ter 14,14); a valóságban nemigen voltak 220-nál többen azok, akiknek a nevét is ismerjük. Caesareai Euszebiosz, „az egyháztörténetírás atyja” – akit Szókratész egyháztörténete idéz 250-nél több résztvevőről beszél, és hangsúlyozza, hogy a világ minden tájáról érkeztek: „Az egész Európát, Líbiát és Ázsiát benépesítő összes egyházakból egyszerre gyűltek össze Isten szolgálóinak legfőbb vezetői. Mintha Isten akarata folytán kiszélesedett volna, úgy fogadott belsejébe egy imaház szíreket és kilikiaiakat, föníciaiakat, arabokat és palesztinaiakat, ráadásul egyiptomiakat, thébaiakat, líbiaiakat meg olyanokat, akik Mezopotámiából származtak. Már perzsa püspök is részt vett a zsinaton, s a szkíta sem hiányzott a püspökök karából. Pontosz és Ázsia, Phrügia és Pamphilia is felajánlotta a gyülekezésbe kitűnőségeit. De nem maradtak távol a thrákok és a makedónok, az akhájok és épeirosziak, meg azok sem, akik még ezeknél is sokkal meszszebb laknak. Maga a legismertebb és igen híres hispániai püspök (Hosius) is együtt tanácskozott a többiekkel. A császárváros (Róma) előljárója (Szilveszter pápa) hajlott kora miatt ugyan nem volt jelen, de ott voltak papjai, akik az ő tisztét látták el.” Nyugatról csak öt püspök jött el.

A zsinat a császár nicaeai nyári palotájának nagytermében ülésezett a 325. év május 20-tól július 25-ig. A császár személyesen is megjelent, latin nyelven beszédet mondott, amelyben békességre intette a jelenlévőket, a tárgyalásokba azonban nem avatkozott bele, és „a szót átengedte a zsinat elnökeinek” (Euszebiosz). Hogy ezek kik voltak, nem tudjuk biztosan, mivel sem erről, sem a következő zsinatról nem maradt ránk semmiféle jegyzőkönyv. Néhány püspök még „a mi Urunk Jézus se-

beit viselte a testén”, mivel a nem is olyan régi üldözések során hitüket állhatatosan megvallották, mint az Eufrátesz melletti Neocaesareából való Paulus püspök, akinek inait izzó vasakkal zúzták össze, s most mind a két keze béna volt; továbbá az egyiptomi Pafnutius, aki egyik szemét vesztette el a Maximinus alatti üldözések során.

Arius személyesen védelmezte tanait; 17 támogatója között a legjelentősebb személyiség a nikomédiai Euszebiosz udvari püspök volt. „Hosszú tanácskozások, sok küzdelmes vita és pontos mérlegelések során” szerezte meg a Marcellus ankyrai püspök, Eusztathiosz antiochiai püspök és Athanasziosz alexándriai diakónus vezette orthodox ellenpárt a többséget és dolgozta át a caesareai egyházban használt keresztelési hitvallást (kereszte-lési *symbolumot*) – amelyet az ottani püspök, Euszebiosz terjesztett elő – az ún. nicaei hitvallássá, amely egyértelmű kifejezéseivel kizárta a Logosz bármiféle alárendelését az Atyának: „az Atya lényegéből” való, „Isten az Istentől, világosság a világosságtól, igaz Isten az igaz Istentől, született, nem alkottatott, egylényegű (homousziosz) az Atyával.” Arius legfontosabb tételeit egy külön függelékben kifejezetten el is ítélték. A hitvallást a zsinat 325. június 19-én elfogadta; csak két püspök tagadta meg az aláírását. Őket Ariushoz hasonlóan kizárták az Egyház közösségéből és száműzték. A császár a hitvallást birodalmi törvényként hirdette ki.

A megtárgyalandó kisebb ügyek még egy hónapig foglalkoztatták a zsinatot. Megállapodtak a húsvét időpontjának még ma is szokásos kiszámítási módjában: az ünnepet az első tavaszi holdtöltét követő vasárnap kell megtartani; a feladatot, hogy a dátumot évente számítsa ki és hozza nyilvánosságra, a tudósok városának, Alexandriának püspökére ruházták: a császár ezt a döntést is birodalmi törvénnyé emelte. Meletiosz rigorista lykopoliszi püspök elégedetlenül nyilatkozott az alexandriai püspök szelíd bánásmódjáról azokkal szemben, akik a Diocletianus alatti üldözések idején gyengének mutatkoztak; a zsinat megtiltotta Meletiosznak, hogy beleártsa magát az alexandriai püspök joghatósága alá tartozó ügyekbe. Húsz rövid rendelkezésben foglalt állást a zsinat különféle kisebb jelentőségű vitás kérdésekben és szabálytalanságokban, helyes irányt szabva ezekkel a vallásos

élet gyakorlata számára (innen a *kánon* – szabály, mérővessző – elnevezés). A kánonok éles fényt vetnek – most is, és a következő zsinatok esetében is – az Egyház mindenkori állapotára. Fel kellett számolni az üldözések idejének ügyeit: a 11. kánon elrendeli, hogy a Licinius alatti üldözés során elbukottakat tizenkét évi vezeklés után három fokozatban vissza lehet venni az Egyház teljes jogú tagjai közé.

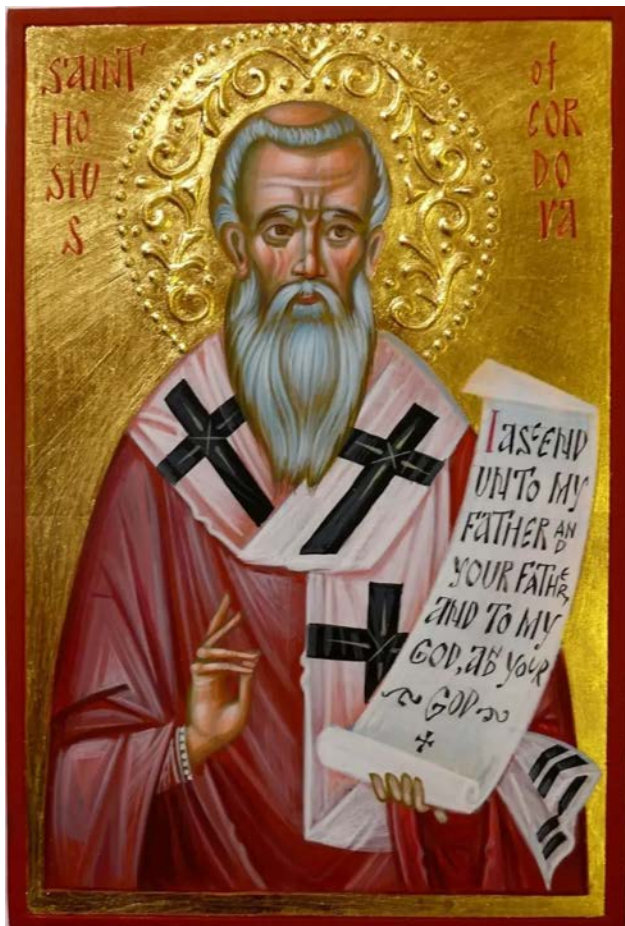
A sok új keresztény között, akik az Egyház felszabadulása után csatlakoztak, bizonyára voltak megalkuvók is: a 2. kánon megerősíti a már meglévő szabályt, miszerint az újonnan megkeresztelteket nem szabad azonnal, hanem csak hosszabb próbaidő után pappá vagy püspökké szentelni. Más kánonok a Egyház alkotmányára és a liturgiára vonatkoznak: a 4. kánon szerint a püspökszentelést legalább három püspöknek kell végeznie; a 6. kánon Egyiptom, Libia és Téba valamennyi metropolitáját és püspökét Alexandria püspökének rendeli alá, miáltal az hasonló (pátriárkai) helyet foglal el, mint Róma püspöke. A 20. kánon leszögezi, hogy a vasárnapokat és az egész húsvéti időt imádásos lélekkel kell ünnepelni. Megszámlálhatatlan alkalommal ismétlik majd a későbbi zsinatok is a 17. kánon előírásait, amelyek az uzsorakamat szedése ellen szólnak.

Szókratész görög egyháztörténetíró arról is tudósít, hogy a nicaei zsinat be akarta vezetni a püspökök, papok és diakónusok papi nőtlenségét (cölibátusát), de elállt tőle, amikor Pafnutius, a hitvalló püspök figyelmeztette az atyákat, ne rakjanak a papság nyakába túl kemény igát. A közlés nem hihetetlen;* biztosabb történelmi magja az lehet, hogy a zsinat megerősítette a keleti gyakorlatot, miszerint a nőtlen papok a szentelés után már nem nőülhetnek, a nők ellenben tovább is folytathatták házasságukat. A 3. kánon a klérus tagjainak csak az anyával,

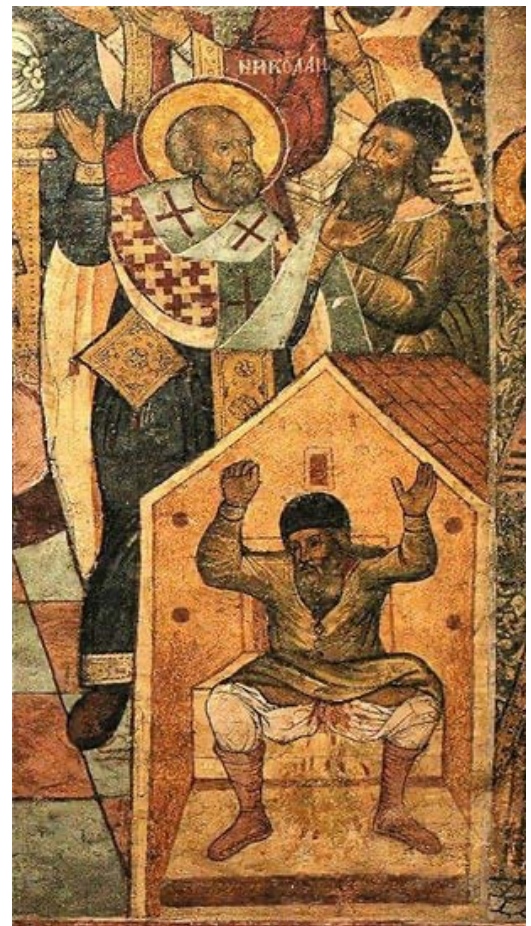
* Egyes szerzők azonban – mint például F. Winkelmann, a halle-wittenbergi Martin Luther Egyetem professzora és C. Cochini, az Apostolic Origins c. mű szerzője – kétségbe vonják Szókratész Pafnutiusszal kapcsolatos kijelentésének hitelességét, és az egész történetet – a személyekre és eseményekre vonatkozó időadatok egyeztetésének nehézségei miatt – apokrif jellegűnek tartják.

nővérrel és nagynénivel való együttélét engedi meg, illetve olyan személyekkel, akik nem kelthetnek gyanút.

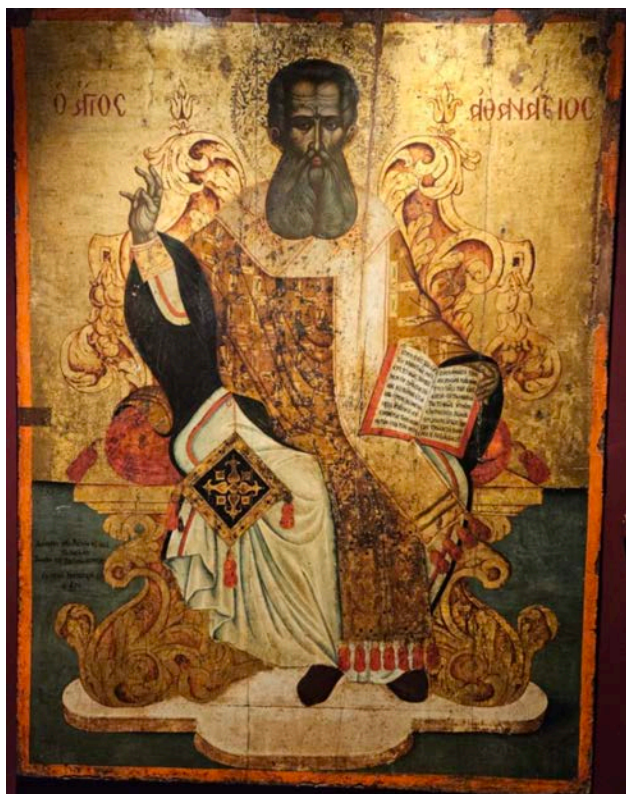
A zsinati tárgyalások befejezése után Konstantin – aki uralkodásának húszéves évfordulójához érkezett –, fényes ünnepi lakomára hívta meg a püspököket; Euszebiosz e lelkes szavakkal zárja az ünnepélyről szóló beszámolóját: „Azt gondolhattuk volna, hogy mindez csak álom, és nem valóság.” A császárság és a helyreállított birodalom teljes pompája ragyogta be az üldözésekből feltámadott Egyház első egyetemes zsinatát. Az annyira vágyott békét azonban a zsinat nem hozta meg; sőt, kiindulópontja lett a hit körüli még hevesebb küzdelmeknek, amelyek a következő fél évszázadot töltik ki.

Hosius

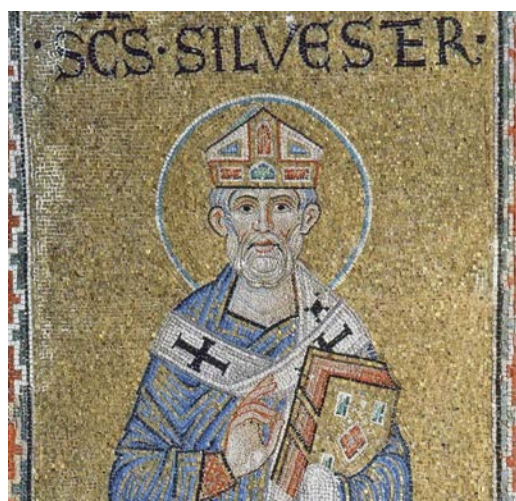
Áriusz, Áriusz halála

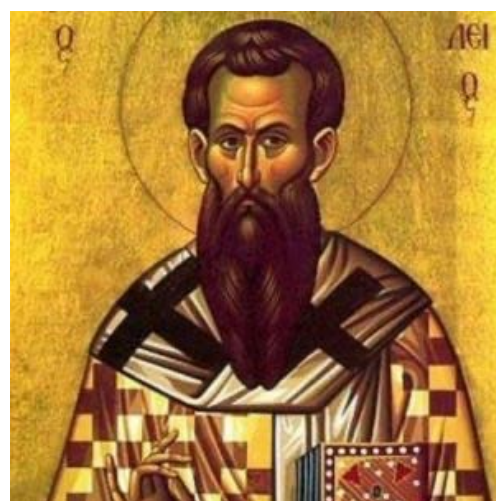
Szent Atanáz

Caesariai Euszebiosz

Szent Szilveszter pápa

Nikomédiai Euszébiosz